ДЛЯ УЧНІВ

Конституція та засади конституційного ладу України

Захарчук Валентина · 20.11.2026

Правознавство • 9 клас • Конспект навчального матеріалу

1. Що таке Конституція?

Конституція України — це Основний Закон держави, який має найвищу юридичну силу, визначає основи державного і суспільного устрою, права, свободи та обов’язки людини і громадянина, систему органів державної влади та принципи їхньої діяльності.

Конституція є фундаментом усієї правової системи України. На її основі приймаються інші закони та нормативно-правові акти.

Основні ознаки Конституції

- **Найвища юридична сила** — усі закони та інші нормативно-правові акти повинні відповідати Конституції.
- **Основоположний характер** — закріплює найважливіші правила організації держави й суспільства.

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

- **Особливий порядок прийняття та внесення змін** — Конституцію змінюють за спеціальною процедурою.
- **Пряма дія норм** — людина може звертатися до суду для захисту своїх конституційних прав, посилаючись безпосередньо на Конституцію.
- **Стабільність** — Конституція не повинна змінюватися залежно від політичної ситуації чи інтересів окремих осіб.

2. Історія Конституції України

Конституційний розвиток України має давню історію.

1710 рік — Конституція Пилипа Орлика

Один із ранніх конституційних документів європейської історії. Він визначав принципи організації влади в Гетьманській державі, обмежував владу гетьмана та передбачав участь представницького органу.

1918 рік — Конституція УНР

Конституція Української Народної Республіки закріплювала демократичні принципи, права громадян, народовладдя та організацію державної влади.

28 червня 1996 року — прийняття Конституції України

Верховна Рада України прийняла Конституцію незалежної України. Цей день відзначається як День Конституції України.

Конституція України 1996 року стала правовою основою незалежної української держави.

3. Структура Конституції України

Конституція України складається з **Преамбули, 15 розділів і 161 статті**.

Преамбула

У Преамбулі визначено історичні передумови прийняття Конституції, прагнення українського народу до незалежності, демократії, правової держави та забезпечення прав людини.

Основні розділи Конституції

Розділ	Назва
I	Загальні засади
II	Права, свободи та обов’язки людини і громадянина
III	Вибори. Референдум
IV	Верховна Рада України

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

V	Президент України
VI	Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади
VII	Прокуратура
VIII	Правосуддя
IX	Територіальний устрій України
X	Автономна Республіка Крим
XI	Місцеве самоврядування
XII	Конституційний Суд України
XIII	Внесення змін до Конституції України
XIV	Прикінцеві положення
XV	Перехідні положення

4. Основні засади конституційного ладу України

Конституційний лад — це система основних принципів, за якими організовані держава, суспільство, державна влада та взаємовідносини між людиною і державою.

Основи конституційного ладу закріплені насамперед у **розділі I Конституції України «Загальні засади»**.

4.1. Україна — суверенна, незалежна, демократична, соціальна і правова держава

Відповідно до статті 1 Конституції України:

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Що означають ці поняття?

Поняття	Значення
Суверенна	Держава має верховенство влади всередині країни та незалежність у міжнародних відносинах
Незалежна	Україна самостійно визначає свою внутрішню і зовнішню політику
Демократична	Народ є джерелом влади та бере участь в управлінні державою
Соціальна	Держава має сприяти соціальному захисту людей, забезпеченню гідного життя та соціальної справедливості
Правова	Діяльність держави, органів влади та громадян ґрунтується на праві, а права людини захищаються законом

4.2. Україна — унітарна держава

Унітарна держава — це держава, яка має єдину систему державної влади, єдину Конституцію, законодавство, громадянство та територію.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

Україна є унітарною державою.

Її територія є цілісною і недоторканною. Адміністративно-територіальні одиниці не мають державного суверенітету.

До адміністративно-територіального устрою України належать:

- Автономна Республіка Крим;
- області;
- райони;
- міста;
- райони в містах;
- селища;
- села.

4.3. Народ — джерело влади

Відповідно до статті 5 Конституції України:

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ.

Народ здійснює владу:

- безпосередньо — через вибори та референдуми;
- через органи державної влади;
- через органи місцевого самоврядування.

Ніхто не може узурпувати державну владу, тобто незаконно привласнити її.

4.4. Принцип поділу державної влади

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на три гілки:

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА

Верховна Рада України

Приймає закони

ВИКОНАВЧА ВЛАДА

Кабінет Міністрів України та система органів виконавчої влади

Організовує виконання законів, здійснює управління

СУДОВА ВЛАДА

Суди України

Здійснюють правосуддя

Мета поділу влади — запобігти зосередженню всієї влади в руках однієї особи або

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

органу, забезпечити взаємний контроль і баланс між гілками влади.

4.5. Верховенство права

Верховенство права — це принцип, за яким право має найвищу цінність у державі, а діяльність усіх органів влади, посадових осіб і громадян повинна відповідати правовим нормам.

Основними складовими верховенства права є:

- законність;
- правова визначеність;
- рівність перед законом;
- повага до прав людини;
- заборона свавілля влади;
- доступ до правосуддя.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція має найвищу юридичну силу.

4.6. Людина — найвища соціальна цінність

Стаття 3 Конституції України визначає:

Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Це означає, що держава створена для людини, а не людина для держави.

Основним обов’язком держави є утвердження і забезпечення прав та свобод людини.

Держава повинна:

- захищати життя і здоров’я людини;
- гарантувати права та свободи;
- забезпечувати рівність перед законом;
- створювати умови для гідного життя;
- захищати людину від незаконних дій.

4.7. Політична, економічна та ідеологічна багатоманітність

Конституція України гарантує свободу політичної діяльності, економічної діяльності та світогляду.

Політична багатоманітність — право існування різних політичних поглядів, партій та об’єднань.

Економічна багатоманітність — можливість існування різних форм власності та господарювання.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

Ідеологічна багатоманітність — право людини мати власні переконання, погляди та світогляд.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою обов’язковою.

4.8. Державна мова

Відповідно до статті 10 Конституції України:

Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя.

Водночас Конституція гарантує вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин України.

4.9. Державні символи України

Державними символами України є:

- **Державний прапор України** — синьо-жовтий прапор.
- **Державний герб України** — тризуб.
- **Державний гімн України** — музика Михайла Вербицького, слова Павла Чубинського.

Державні символи уособлюють незалежність, історію, єдність та національну ідентичність українського народу.

5. Конституція і права людини

Конституція України закріплює основні права, свободи та обов’язки людини і громадянина.

Права людини

Права людини — це можливості, які належать кожній людині від народження та забезпечують її свободу, гідність і розвиток.

Основні групи конституційних прав

Група прав	Приклади
Особисті	Право на життя, свободу, особисту недоторканність, повагу до гідності
Політичні	Право брати участь в управлінні державою, свобода слова, право на мирні зібрання
Економічні	Право власності, право на підприємницьку діяльність
Соціальні	Право на соціальний захист, працю, відпочинок
Культурні	Право на освіту, творчість, культурний розвиток

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

Конституція гарантує рівність громадян перед законом і забороняє дискримінацію.

Конституційні обов’язки

Поряд із правами людина і громадянин мають обов’язки.

Основні конституційні обов’язки:

- захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України;
- шанувати державні символи України;
- не заподіювати шкоди природі та культурній спадщині;
- сплачувати податки і збори в порядку та розмірах, встановлених законом;
- дотримуватися Конституції та законів України;
- не посягати на права, свободи, честь і гідність інших людей.

Права і свободи однієї людини не повинні порушувати права і свободи інших.

6. Конституція і законність діяльності держави

Конституція визначає не лише права громадян, а й правила діяльності державних органів.

Відповідно до статті 19 Конституції України:

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їхні посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України.

Це означає, що:

- посадова особа не може діяти лише за власним бажанням;
- державний орган не може перевищувати свої повноваження;
- будь-яке рішення повинно мати правову підставу;
- громадяни мають право захищати свої права від незаконних дій органів влади.

Приклад

Якщо посадова особа вимагає від громадянина виконати дію, яка не передбачена законом, громадянин має право вимагати пояснення правової підстави такої вимоги та оскаржити незаконні дії у встановленому порядку.

7. Конституція України в умовах воєнного стану

Воєнний стан — це особливий правовий режим, який вводиться у разі збройної агресії або загрози нападу та передбачає надання відповідним органам додаткових повноважень для забезпечення оборони держави.

В умовах воєнного стану можуть встановлюватися певні обмеження конституційних

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

прав і свобод людини із зазначенням строку дії таких обмежень.

Однак Конституція передбачає гарантії, які не можуть бути скасовані навіть під час воєнного стану.

Наприклад, не допускається скасування права:

- на життя;
- на повагу до гідності;
- на свободу та особисту недоторканність у конституційно визначених межах;
- на правову допомогу;
- на презумпцію невинуватості;
- на судовий захист.

Конституція також встановлює, що під час воєнного або надзвичайного стану вона не може бути змінена.

8. Як змінюється Конституція України?

Конституція має особливий порядок внесення змін, оскільки її положення визначають основи держави.

Зміни до Конституції вносяться відповідно до розділу XIII Конституції України.

Основний порядок

1. Законопроєкт про внесення змін до Конституції подається у встановленому Конституцією порядку.
2. Верховна Рада України розглядає законопроєкт.
3. Для окремих положень необхідне попереднє схвалення та прийняття на наступній черговій сесії.
4. Для певних змін необхідне затвердження всеукраїнським референдумом.

Особливий порядок внесення змін потрібен для того, щоб Конституція залишалася стабільною та захищала основи державного устрою.

9. Чому Конституція важлива для кожного громадянина?

Конституція має практичне значення у повсякденному житті.

Вона:

- гарантує права і свободи людини;
- визначає обов’язки громадян;
- обмежує владу держави законом;

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

- забезпечує демократичні принципи управління;
- захищає людину від свавілля;
- визначає правила організації держави;
- є основою правової системи України.

Знання Конституції допомагає людині розуміти свої права, виконувати обов’язки, захищати законні інтереси та відповідально брати участь у житті суспільства.

10. Основні поняття теми

Поняття	Визначення
Конституція	Основний Закон держави, що має найвищу юридичну силу
Конституційний лад	Система основних принципів організації держави та суспільства
Суверенітет	Верховенство державної влади всередині країни та її незалежність у зовнішніх відносинах
Демократія	Форма організації влади, за якої народ є джерелом влади
Унітарна держава	Держава, що має єдину систему державної влади та єдине законодавство
Верховенство права	Принцип, за яким право є основою діяльності держави та суспільства
Поділ влади	Розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки
Правова держава	Держава, у якій влада обмежена правом, а права людини гарантовані та захищені
Соціальна держава	Держава, яка спрямовує діяльність на забезпечення соціального захисту та гідного життя людини
Народовладдя	Принцип, за якого народ є носієм суверенітету і джерелом державної влади

11. Запам’ятайте головне

- Конституція України — **Основний Закон держави**.
- Конституцію України прийнято **28 червня 1996 року**.
- Конституція має **найвищу юридичну силу**.
- Україна є **суверенною, незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою**.
- Україна є **унітарною державою**.
- **Народ є єдиним джерелом влади** в Україні.
- Державна влада поділяється на **законодавчу, виконавчу та судову**.
- В Україні діє принцип **верховенства права**.
- Людина, її життя, здоров’я, честь, гідність, недоторканність і безпека є **найвищою соціальною цінністю**.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

- Конституція гарантує права і свободи людини та визначає її основні обов’язки.
- Усі органи державної влади повинні діяти відповідно до Конституції та законів України.

12. Перевірте свої знання

1. Що таке Конституція України?
2. Чому Конституцію називають Основним Законом держави?
3. Коли було прийнято Конституцію України?
4. Які основні ознаки Конституції?
5. Що означає поняття «конституційний лад»?
6. Якою державою є Україна відповідно до Конституції?
7. Що означає суверенітет держави?
8. Чому Україна є унітарною державою?
9. Хто є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні?
10. Які форми здійснення народом влади передбачені Конституцією?
11. На які гілки поділяється державна влада?
12. Яке призначення принципу поділу влади?
13. Що означає принцип верховенства права?
14. Чому людина визнається найвищою соціальною цінністю?
15. Які державні символи України?
16. Які основні конституційні права людини ви знаєте?
17. Назвіть основні конституційні обов’язки громадян України.
18. Чому Конституція важлива для кожного громадянина?

Практичне завдання

Розгляньте ситуацію:

> *Посадова особа органу державної влади вимагає від громадянина виконати певну дію, але не може пояснити, на підставі якого закону вона висуває таку вимогу.*

Дайте відповіді:

1. Який принцип Конституції може бути порушений у цій ситуації?
2. Чи має посадова особа право діяти на власний розсуд, якщо її дії не передбачені законом?
3. Як громадянин може захистити свої права?

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058

Джерела для вивчення теми

Конституція України — офіційний текст:
Переглянути Конституцію України на сайті Верховної Ради України.

history-teacher.com

Матеріал для особистого використання. Поширення без посилання на джерело заборонено.
history-teacher.com/?p=2058